

Урок 7. Правовідносини

1. Що називають правовідносинами

Серед усього різноманіття суспільних відносин — економічних, політичних, моральних, культурних — правовідносини вирізняє те, що вони регулюються правом. Право регулює не всі, а тільки найважливіші для держави, суспільства та окремої людини відносини, без яких неможлива їх нормальна життєдіяльність. Це відносини власності, управління, економічні, сімейні, суспільна праця тощо. Інші відносини або не регулюються взагалі (сфера дії моралі, дружби, симпатії, кохання тощо), або регулюються лише частково. Наприклад, у сім'ї, окрім тих питань, що регулюються за допомогою права, існують також суто особистісні відносини між подружжям, батьками й дітьми, які регулюються нормами моралі, релігії, звичаями.

Учасники правових відносин наділяються державою взаємними, пов'язаними між собою правами та обов'язками. Ці відносини стають підконтрольними державі й керованими нею.

Правовідносини — це врегульовані нормами права суспільні відносини, у ході яких їхні учасники реалізують свої суб'єктивні права і виконують юридичні обов'язки.

Правовідносини мають свої характерні ознаки:

- є різновидом суспільних відносин, тобто створюються людьми в процесі їхніх взаємовідносин;
- є результатом свідомої діяльності людини;

Договір купівлі-продажу — один із найбільш поширених видів правовідносин

- виникають на основі норм права, тобто виступають як засіб реалізації правових норм;

- мають зазвичай двосторонній характер, причому в однієї сторони є суб'єктивні права, а на іншу покладені юридичні обов'язки.

2. Яким є склад правовідносин

Правові відносини мають складну структуру.

До складу правовідносин належать суб'єкти правовідносин, об'єкти правовідносин та зміст правовідносин.

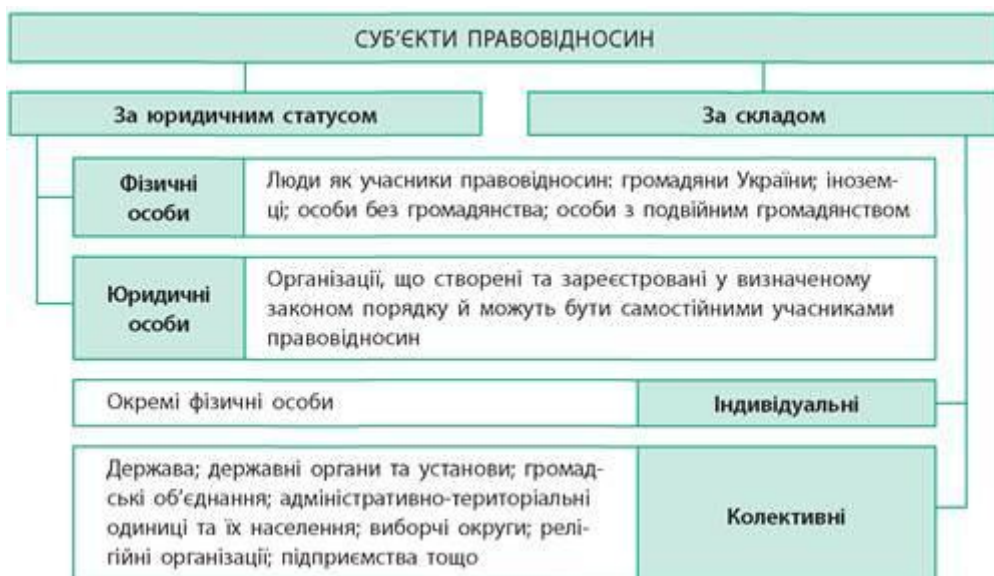
СКЛАД ПРАВОВІДНОСИН		
Суб'єкт	Об'єкт	Зміст
Учасники правовідносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки	Те, на що спрямовані інтереси суб'єктів, із приводу чого вони вступають у правові відносини	Здійснювані учасниками правовідносин дії, спрямовані на реалізацію їхніх прав і виконання обов'язків

Між цими елементами існує нерозривний зв'язок. Суб'єкти правовідносин вступають у правовідносини з метою задоволення своїх інтересів і потреб, які опосередковують об'єкти правових відносин. Виникнення в суб'єктів взаємних прав і обов'язків є можливим лише на підставі настання певних юридичних умов (юридичних фактів, закріплених у гіпотезах норм права).

Існує багато видів правовідносин. Найчастіше їх розрізняють за галузевою ознакою: конституційні, сімейні, адміністративні, трудові, цивільні тощо.

Суб'єкти правовідносин — це учасники правовідносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки на основі юридичних норм.

Суб'єктами правовідносин можуть бути фізичні та юридичні особи. Розрізняють також індивідуальних і колективних суб'єктів правовідносин.

Бути учасником правовідносин окрема особа чи організація може лише за наявності правосуб'єктності. Правосуб'єктність складається з правоздатності, дієздатності та деліктоздатності.

Правоздатність — це визнана державою загальна можливість мати передбачені законом права та обов'язки, здатність бути їх носієм.

Тобто правоздатність є не фактичною здатністю реалізовувати права й обов'язки на практиці, а лише потенційною здатністю суб'єкта мати їх у певний момент або в майбутньому. Усі громадяни наділені правоздатністю незалежно від віку та стану здоров'я. Вона виникає від моменту народження та припиняється зі смертю. Правоздатність є однаковою для всіх і гарантована державою. Правоздатність впливає з міжнародних пактів про права людини, із принципів гуманізму, формальної рівності, справедливості.

Проте замало просто мати права та обов'язки. Важливо бути здатним свідомо реалізовувати ці права, виконувати обов'язки, проводити необхідні для їх набуття дії, брати на себе відповідальність за їх наслідки, тобто бути дієздатними.

Дієздатність — це здатність особи своїми діями набувати для себе прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Повністю дієздатна особа — де повнолітня особа, яка є психічно здоровою та розумово повноцінною, тобто такою, що усвідомлює значення своїх дій та несе за них відповідальність. Ніхто не може бути обмежений у дієздатності інакше, як за рішенням суду та відповідно до закону. Відсутність у дітей і психічно хворих осіб власної дієздатності замінюється дієздатністю інших, спеціально визначених осіб — батьків, опікунів або піклувальників. Отже, дієздатність, на відміну від правоздатності, залежить від віку, фізичного стану особи, а також інших особистих рис людини, що з'являються в неї в міру розумового, фізичного, соціального розвитку.

Третім елементом правосуб'єктності є деліктоздатність.

Деліктоздатність — це здатність нести юридичну відповідальність за вчинені правопорушення.

У деяких випадках деліктоздатність передує настанню повної дієздатності. Наприклад, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років, за деякі види злочинів така відповідальність настає з 14 років. Обов'язковою умовою деліктоздатності є осудність, тобто здатність у момент вчинення правопорушення усвідомлювати свої дії та керувати ними.

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Вид правосуб'єктності	Фізичні особи	Юридичні особи
Правоздатність	Набувається від моменту народження	Набувається від моменту державної реєстрації юридичної особи
Дієздатність	Набувається з досягненням певного віку; може бути обмежена судовим рішенням	Набувається від моменту державної реєстрації юридичної особи
Деліктоздатність	Набувається з досягненням певного віку	Набувається від моменту державної реєстрації юридичної особи

Об'єктом (від латин. *objectus* — предмет) правовідносин є матеріальні й нематеріальні блага, із приводу яких виникають правовідносини; те, на що спрямовано дії сторін, що складає предмет їхніх інтересів.

ВИДИ ОБ'ЄКТІВ ПРАВОВІДНОСИН	
Предмети матеріального світу	Засоби виробництва, предмети споживання, цінності
Послуги	Виконання роботи, обумовленої договором
Продукти духовної та інтелектуальної творчості	Твори мистецтва, літератури, живопису, кіно, інформація, комп'ютерні програми та інші результати інтелектуальної діяльності
Цінні папери, офіційні документи	Паспорти, дипломи, сертифікати, гроші, лотерейні білети, акції, векселі
Особисті немайнові блага	Життя, здоров'я, честь, гідність, право на освіту та інші права і свободи

Людина в жодному разі не може бути об'єктом правовідносин (на відміну від минулого, коли раб або кріпак був таким об'єктом і міг бути проданий або подарований). У межах сімейного права трапляються ситуації, коли між батьками в разі їх розлучення виникає спір, у кого з них має залишитися дитина. Навіть тоді об'єктом правовідносин виступатиме не дитина, а відповідні дії та нематеріальні блага — можливість повсякденно спілкуватися із цією дитиною, брати участь у її вихованні тощо.

Зміст правовідносин — це суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правовідносин, а також здійснювані ними дії, спрямовані на реалізацію цих прав і обов'язків.

У більшості правовідносин кожний з учасників одночасно має суб'єктивні права і виконує юридичні обов'язки (наприклад трудова угода, договір купівлі-продажу тощо).

3. Що вважається підставами для виникнення, зміни та припинення правовідносин

Правовідносини — явище динамічне, як і саме життя. Вони виникають, змінюються, припиняються. Правові відносини тісно пов'язані з реальними життєвими обставинами, проте не з усіма, а тільки з тими, що мають певні юридичні наслідки, тобто з юридичними фактами. Обставини, які тягнуть за собою певні юридичні наслідки, зазначені в гіпотезах правових норм. Отже, надання фактам статусу юридичних пов'язане із закріпленням у нормативно-правових актах, що, у свою чергу, пов'язано з правотворчою діяльністю держави.

Юридичний факт — це конкретна життєва обставина, із якою норма права пов'язує виникнення, зміну або припинення правовідносин.

За вольовою ознакою, тобто відповідно до того, залежать вони від волі учасника правовідносин або ні, серед юридичних фактів розрізняють події та діяння (дії та бездіяльність).

Подія як юридичний факт є життєвою обставиною або їх сукупністю, які виникають поза волею осіб. До юридичних подій належать народження або смерть людини, стихійні лиха, хвороба тощо.

Дії — це обставини, настання яких залежить від волі особи. Дії поділяються на правомірні (здійснюються в межах правових норм) і протиправні (здійснюються з порушенням правових норм).

Правомірні дії можуть, у свою чергу, поділятися на юридичні акти (дії, спрямовані на досягнення певного юридичного результату, наприклад одруження) та юридичні вчинки (дії, що безпосередньо не мають юридичної мети, але все одно спричиняють правові наслідки, наприклад, створення літературного або музичного твору породжує відносини щодо реалізації авторського права).